

ARVI PERTTU

PAPANININ

RETKIKUNTA

ITAMO

PAPANININ RETKIKUNTA

© 2006, 2012 Arvi Perttu
ISBN 978-952-215-366-1

ALKUPERÄISJULKAISU
Minerva Kustannus 2006

TAITTO
Make Copies

KANSI
Jussi Partio

VALMISTAJA
BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

2012
ntamo
www.ntamo.net

Arvi Perttu

PAPANININ RETKIKUNTA

ROMAANI

ntamo

”Siellä on hyvä, missä meitä ei ole; meitä ei ole enää menneisyydessä, ja se näyttää ihanalta.” – *Anton Tšehov*.

Musta Buick

1.

Meri oli kaikkialla: ympärilläni ja allani, se heijastui taivaasta ja oli minussa. Joskus se oli hiljainen ja kesy. Silloin olo oli kuin pallon sisällä: jos katsoi alhaalla liukuvaa merta parraslaidan yli ja siirsi katseen etäämmälle ja nosti sitä yhä ylemmäs, niin samat värit jatkuivat pään yläpuolellakin, oli ihan sama katsoiko liukuvaa utuista sineä pää kenossa vai parraslaidan yli kurkottaen. Joskus se oli tumman sininen ja kirkas, ja valkoisia lampaita juoksi sen aavalla, suolan kyllästyttämä tuuli piiskasi kasvoja, mutta olo oli iloinen. Muistiini palautui joki ja syyskesän heinänsoutu jokivarsien niityiltä. Oliko tämän taivaanrannan takana muutakin, ehkä tätä parempi maailma, jossa taas olisi lämmintä vastalypsettyä maitoa, kissoja ja makean aamu-unen läpi korvaan kantautuvaa lampaiden määkinää. Joskus meri oli vihainen, ja silloinkin se tunkeutui joka paikkaan: vesiroiskeet lensivät ilmassa, meri tuli sateena niskaan, se lainehti laivan kannella huuhtoen pois muistot kotipuolesta, lehmistä, marjametsästä, pakkaasaamuista. Tämä maailma, jonne oltiin matkalla, oli Amerikkaa, mutta minä en muistanut lähtöä, tiesin vain, että näin tulee olemaan aina eikä paluuta ole. Muistin isän kertoneen jotain pilvenpiirtäjistä ja katsoin laivan mastoja. Muistin senkin, että Amerikka on hieno paikka, ahtaudesta huolimatta: päiväsaikaan äidillä oli yllään upea herrasväen klänninki, pieni hopeanhohtoinen käsilaukku ja hassu hattu, joka muistutti linnun pesää. Äiti ei oikein osannut olla siinä, häntä nolotti, mutta aamuisin hän aina sanoi, kuin anteeksi pyytäen: ”Pakkohan se on laittaa, kun ollaan Ameriikkaan menossa”. Juhalla oli aikuisen miehen puku, jossa hän näytti variksenpelättimeltä, niin suorana hän kulki siinä. Isälläkin oli hattu päässä, mutta se oli tavallinen pyhäknalli, kirkkomatkoilta tuttu. Tärkeintä isällä oli kuitenkin paksu nahkainen lompakko, jossa oli paljon vihreitä seteleitä, joilla sai yläkannen pramean ruokasalin tiskiltä kiiltopapereissa olevia karamelleja, joita isä osti minulle ja Juhalle, kun meri meni sekaisin ja oli paha olo. Ruokasalissa oli aivan ihmeellisiä juttuja: oli makeaa eriväristä lunta, kermakukin koristeltuja ihmekakkuja ja pienissä punaetikettisissä pulloissa kuplivaa ja sihisevää jääkylmää kaljaa, joka oli aivan erimakuista kuin kotikalja. Sitäkin isä osti joskus. Me emme syöneet siellä vaan ahtaassa hytissä alakannella, jossa oli pienet pyöreät ikkunat, ja jonne meri halusi tulla tuulisella säällä sisään. Isä sanoi, että ruokasali oli hienommille ihmisille, mutta oltiinhan mekin hienoja, kun minulle oli ostettu merimiespuku lakkeineen ja nauhoineen. Minä en oikein viihtynyt hytissä, takakannella oli niin paljon nähtävää. Juhan kanssa me tuijotimme tuntikaupalla laivan perässä kuohuvaa vihreää vettä. Hyvällä säällä

siellä oli paljon ihmisiä, jotka puhuivat hassua kieltä keskenään, mutta oli myös paljon omia, vaikka monet puhuivatkin vähän oudosti. Siellä oli yksi tyttö, joka nauroi heleästi ja näytti lelujaan ja kutsui leikkiin mukaan, mutta vaikka mieli teki, minä en kehdannut. Tyttö kutsui ja maanitteli ja tarjosi karamellia, mutta minun piti kiivetä takilaa pitkin isoissa koukuissa roikkuvaan pelastusveneeseen ja olla tärkeä kapteeni uudessa merimiespuvussani. Sieltä minä tähystelin avaruutta ympärilläni ja huusin iloisena: ”Katsokaa lokkeja!” Ihmiset katsoivat minun osoittamaani suuntaan ja riemastuivat, koska ei Amerikassa yleensä ollut lintuja. ”Albatrosseja! ihmiset huusivat. – Huomenna ollaan perillä!” En ymmärtänyt, mitä he tarkoittivat perille saapumisella, mutta ilo valtasi minutkin, ja nauravaa tyttöä salaa tarkkaillen (näkeekö hän minun onnen ja kunnian hetkeni?) minä läksin lentoon veneen laidalta lokkien perään. Tuuli tempaisi minut syliinsä ja minä leijuin albatrossien rinnalla tilassa, jossa ei ollut aikaa. Linnut, joilla oli niin outo ja amerikkalainen nimi, huusivat minulle joutain, ne kutsuivat varmaankin minua mukaansa, ja minä läksin. Siipiäni hieman kallistaen käännyn merelle päin, ja näin allani vain aaltoja ja aaltojen sisällä kaloja, joita albatrossit poimivat kuin sienä ruohikosta. Minäkin halusin poimia kalan, mutta vielä enemmän halusin vain liittää, ja jäin roikkumaan ilmaan tuulenpuuskien tempomana. Sitten katsoin kannelle ja näin tytön, joka ei nauranut vaan katsoi suoraan silmät pysähtyneinä ihastuksesta ja suu ammolleen. Tytöllä oli kaunis kihara tukka, kuin Valtosen Outin nukella, sillä jonka Valtosen Mikko toi kerran Kajaanista. Tyttö katsoi minua henkeä pidätellen, hänen siniset silmänsä olivat ihan lähellä ja nielaisivat meren itseensä, ja kaikki muutkin ihmiset katsoivat minua. Olin painoton ja liitelin kannen yllä kuin leija. Merimieslakkini nauhat lepattivat tuulessa, ja albatrossit olivat kateellisia. Olin onnellinen. Sitten huomasin äitini kasvot ja minua kohti ojennetut kädet. Äidin tavallisesti niin kaunis suu oli vääristynyt mykkään huutoon ja hänen käteensä olivat kuin korppikotkan siivet, ne peittivät puolen maailmasta eikä niitä voinut väistää. Hän sai minut kiinni, rutisti sylissään ja puhkesi itkuun. Olin vihainen hänelle, mutta äidin syli oli niin lämmin, etten jaksanut olla vihainen kauaa. Korppikotkan siivet muuttuivat helliksi äidin käsiksi, ja minä painauduin pehmoisia rintoja vasten ja hengitin äidin hien ja hajuveden sekaista tuoksua. Rinnat pursuilivat kaula-aukosta kasvoilleni, tunsin niiden suloisen painon, nainen ei ollutkaan enää äitini, naisen kuumat huulet hapuilivat korvannipukkaani, ja minä olin kiittollinen hänelle tästä ihanasta unesta. Tunsin, ettei nainen ollut Tyyne, ja että ovi voi avautua hetkellä millä hyvänsä. Minulle tuli kiire, mutta juuri kun olin pääsemässä elämän lähteelle, rämähti Kansainvälinen soimaan.

2.

”Työn orjat sorron yöstä nouskaa”. Seinällä roikkuva musta lautanen

parahti kello kuudelta. Kiersin radion pienemmälle ja pujahdin takaisin sänkyyn. Aamuaurinko paistoi viistosti kirjoituspöydän yli senkkiin ja sen hyllyllä seisovaan teekannuun. Yläkaapin lasiovissa näkyi paksu pölykerros. Suljin silmät ja yritin palata uneen. Kuvat karkasivat, hajosivat, sirpaloituivat, mutta olo oli silti mukavan kotoinen, olin jäänyt lapsuuden tunnelmaan, pitkitin sitä jarruttamalla aistejani, mutta kärpäsen surina ikkunassa muistutti itsepintaisesti todellisuudesta.

Kesäisillä sunnuntaiaamuilla on oma erikoinen tuoksunsa, se syntyy yön viileyden ja auringon sekoituksesta, pölystä, tyynyn hiestä. Lämmin ja viileä ilma liikkuvat huoneessa kerroksittain ja tuovat kaikki hajut esille erikseen. Auringon lämmittämä pöydän pinta, kirjat, kylmä kakluuni, peti, mustikkapiirakka senkissä, lattian mönjämaali, – kaikki hajut leijuvat ilmassa kuin kevyet kankaat, jotka koskettivat vuoroin kasvojani. Talon äänet eivät olleet vielä heränneet, meluisa naapurinikin nukkui sikeästi ja kuorsaili heleästi kuin kiehuva vesipannu. Niin kuorsasi aikuisena isoveljeni Juha.

Lähtöön oli vielä monta tuntia, mutta en saanut enää unenpäästä kiinni. Rakkokin patisteli nousemaan. Kadulta kuului kovaa kolinaa. Kämpäni oli kulmatalon toisessa kerroksessa, ja ikkunasta näkyi pölyinen risteys. Muutama hevoskuorma rymisteli siitä keskustaan päin. En ollut vielä tottunut siihen, vaikka leipää ajettiin leipomosta kauppahalliin joka aamu tähän aikaan. Avasin ikkunan. Lämpimän leivän tuoksu tulvahti sisälle.

”Somat soudella virrat on Karjalan maan,” laului Ella Vainio radiossa. Hänen äänensä oli täyteläinen mutta kirkas, korpjokien kosket ja vuolaat kymet helisivät ja huokailivat siinä punoutuen toisiinsa. Laitoin radion kovemmalle ja viheltelin laulun tahtiin pukeutuessani. Vedin jalkaan patjan alla prässissä olleet housut, otin vaatenaulakosta verhon takaa puhtaan paidan ja käärin sen hihat ylös. En kehdannut mennä aamutarpeille aluspaitasillaan, vaikka se kuuluikin talon miesten tapoihin.

Tempaisin nurkasta laskiämpärin ja menin käytävälle. Talossa ei vielä näkynyt mitään liikettä. Porrasikkunasta sisään paistava aurinko valaisi vain ylätasanteen, ja portaat alakertaan hukkuivat pinnalta autereen lailla värisevään pimeyteen. Kiepsautin seinällä roikkuvan vanhan pyörän renkaista ja laskeuduin raput. Pian ostaisin oman siklin enkä taatusti käytettyä.

Pihalla syreenit olivat vielä täydessä kukassa ja tuoksuivat aamuviiheessä erittäin vienosti. Myöhemmin päivällä auringonpaahde puristaisi niistä imelän raskaan hajun. Naapurin koira kohotti laiskasti korvaansa ja jatkoi uniaan kanahäkkien seinustalla. Kukon käheä ja säröinen ääntely ei näyttänyt häiritsevän sitä yhtään. Kanat tepastelivat häkeissään kärsimättöminä odotellen pääsyä aamukävelyille.

Paluumatkalla huussista otin vesiämpärin talon seinävieressä olevalta lavalta, jonka astiat vesikuski kävi täyttämässä joskus aamuyöllä. Yhteis-

keittiössä sytytin priimuskeittimen ja pistin teepannun tulelle. Jätin vesi-ämpärin kitsin nurkkaan ja palasin huoneeseeni.

Kirja- ja kansiorivit hyllyissä ja paperipinkat ikkunalaudalla panivat ajattelemaan työtä. Kirjoitin tavallisesti viikonloppuisin, uusi työpaikka vaati kaiken innon ja ajatukset. Kesän aikana olin kirjoittanut muutaman runon, kasan lehtijuttuja ja yhden kertomuksen metsätöistä vanhan kuvauksen pohjalta. Olin aika tyytyväinen tulokseen, melkein kaikki meni lehteen, mutta se ei ollut sitä, mitä todella halusin kirjoittaa. Tavoitteeni oli kunnianhimoinen: halusin kirjoittaa Suuren romaanin, niin kuin Kallion järkäleet. Minulla oli aihe ja aineisto, mutta sitä pitemmälle en päässyt millään. Jokin esti minua kirjoittamasta. Tänään ei tarvinnut jäädä kotiin tuskailemaan puhtaan liuskan ääressä, ja olin iloinen siitä. Tapaamispaikalla piti olla vasta kymmeneltä, ja minulla oli runsaasti aikaa.

Pidin aina kirjoituspöydän järjestyksessä, niin että se oli jo illasta vapaa aamuuskareitani varten. Pöydällä oli vain Stalinin NKP:n historian lyhyt kurssi venäjäksi ja suomeksi sekä Puškinin koottujen tuore suomenkielinen laitos. Puškinin runoissa ja Mäkelän uusissa käännöksissä oli paljon opittavaa, siksi luin niitä vain vähän kerralla. Stalinin uutta oppikirjaa tvasin oppiakseni poliittiset termit, joita tarvitsin työssäni. Korjasin kirjat hyllyyn ja levitin pöydälle vakstuukin. Saippuoidessani leukaa kämmenen kokoisen pöytäpeilin edessä hyräilin päässäni soimaan jäänyttä laulua. Ajattelin Ella Vainiota. Häinkin oli kuulemma amerikkalainen. Ihme, etten ollut koskaan tavannut häntä Petroskoin pienissä piireissä.

Uuteen kämpppään piti hankkia vielä aikalailla kaikenlaisia tavaroita. Asuntolassa en tarvinnut paljon mitään. Ainoa ylellisyys oli seinällä roikkuva viulu, jonka toin Tunkualta. Vanhan sängyn myi minulle Kalju-Ketola kahdesta votkapullost, ainoan pöytäni sain toimituksesta, senkin ja tuolin ostin kirpputorilta ja kirjahyllyt kasasin itse rakennustyömaan liepeiltä mestarin luvalla kerätyistä laudoista.

Olin aloittanut erikoisen vihon, johon listasin suunnitelmia kotiolojeni ja järjestyksen parantamiseksi. Vihkoon merkkasin myös päivittäiset osotokset ja laskeskelin budjettia. Olin räknäillyt keskimääräiset kuukausitarpeeni: päivittäinen lounas ja päivällinen ruokalassa yhteensä 120 ruplaa, ränniti ja muut asumismenot 100, leipä ja keekit noin 30 ruplaa, tupakka 15 ja tee, sokeri sekä makeiset 40 ruplaa. Vaatteisiin (sukkiin, alushousuihin ja paitoihin) varasin 50 ruplaa, ja säästöön jäi puolisen sataa.

Säästökirja odotti ensimmäistä panoa ensimmäisestä palkasta. Tärkeintä oli, että pääsin pois asuntolasta, siellä joutui jakamaan huoneen kolmen muun miehen kanssa. Ei siellä voinut mitään omaa järjestystä noudattaa, klapeista irtoavaa roskaakin oli joka paikassa kesät talvet.

Huuhdoin poskeni kuumalla vedellä ja pyyhin pöydän kuivaksi. Marlene Dietrich iski minulle veikeästi silmää pöydän ja kirjahyllyn välissä riippuvassa julisteessa. Se oli elokuvasta Sininen enkeli. Marlenella oli valkoinen silinterihattu päässä ja silmät kuin etelän yö. Iso suu oli ajatuksen

verran raollaan, kuin kuiskaamassa tai odottamassa suudelmaa. Sivalsin kammalla tukkaani ja hymyilin takaisin; minulla oli Tyyne.

Senkin alakaapista kaivoin palan eilistä mustikkapiirakkaa ja kaadoin kuppiin hyvin hautunutta oikeata intialaista teetä. Sitä jaettiin ruokapakeeteissa kirjailijaliiton jäsenille. Tuntui mahtavalta olla arvovaltaisen lehden vastaleivottu toimitussihteeri ja herätä sunnuntaiaamuna musiikkiin. Hörpin kuumaa teetä ja vetelin väliin savuja Belomorista. Hiljaisuus oli nautinnollista, kukaan ei ollut höpsemässä vieressä tai puistelemassa haisevia jalkarättejä. Oma tupa, oma lupa. Kiirehtimättä join kaksi isoa kupillista ja katsoin kelloa: Kirovintorilla piti olla tunnin päästä. Päätin kävellä vähän Lohijoen rannalla.

Vanhat puutsit olivat hajonneet, uudet olivatkin ostoslistani ykkösen. Onneksi kesä oli kuiva ja kuuma eikä niillä ollut kiirettä. Päätin ostaa uudet kengät vasta elokuun palkalla. Harjasin kangaspäällysteiset tennistossut hammaspulverilla, että ne näyttäisivät siistimmiltä. Olin jo ovella, kun muistin Huotin tarinan, joka jäi hyllyyn näkyvälle paikalle. Säikähdin huolimattomuuttani ja palasin pöydän luo. Käärin kansion huolellisesti vahakankaaseen, kaivoin kakluunin tulipesän tuhkaan kuopan, pistin käärön sisään ja peittelin tuhalla. ”Käsikirjoitukset eivät pala.” Otin hatun naulakosta ja laitoin sen peilin edessä hieman takaraivolle. Tosi mies ei paljain päin kulje. Paperossi suupielessä ja oikea silmä tupakansavulta sirrissä näytin elokuvien etsivältä. Olin valmis lähtemään.

3.

Tyynen suora otsatukka kuivui nopeasti lämpimässä tuulessa. Hän näytti tyylikkäältä, uusi leikkaus sopi hänelle mainiosti, vaikka pidinkin entisestä naisellisesta kampauksesta enemmän. Harmaiden silmien kulmissa rypyt olivat niputtuneet pikku komeetan pyrstöiksi. Oikeassa silmäkulmassa oli pieni ruskea luomi, joka tuntui kielelle karhealta. Iltapäivän aurinko paistoi takaviistosta Solomannin rantaan eikä hienossa tuulenvireessä kimaltevalle järvelle jaksanut katsoa.

Makasin mahallani kuumassa hiekassa ja katselin tielle, joka näkyi mäntykankaan harvan kanervikon läpi. Ihmiset alkoivat vetäytyä pikku hiljaa uimarannalta kaupunkiin johtavalle soratielle. Porukkamme laiskotteli vähän matkan päässä mäntyjen varjossa. Mäkelä oli äänessä, hän istui suoraselkäisenä autosta nostetun takaistuimen tyynyllä housut jalassa ja kauluspaita päällä. Valkoisen lakin lippa varjosti kasvoja niin että vain punainen nenänpää ja kellertävät viikset sen alla jäivät näkyviin. Muut näyttivät torkkuvan. Mäkelää se ei häirinnyt, hän saarnasi nojaten polvien välissä pitelemäänsä kävelykeppiin.

Olimme Tyynen kanssa piilossa kaikilta, meitä tuskin näki tieltä. Pureskelin oljenkortta ja vilkuilin sivusilmällä Tyyneen. Hän loikoi selällään

silmät kiinni ja hymyili joko omille ajatuksilleen tai ihoa lämmittävälle iltapäiväauringolle. Saima rakensi hiekkalinnaa vedenrajassa.

Tietä pitkin lähestyi nuori nainen kintereillään kaksi pellavapäistä taa-peroa. Hänen kesämekkonsa oli rintojen kohdalla märkä. Nainen vilkuili ympärilleen ja pyörähti katajapensaansa taakse, joka suojasi hänet valkoise-na kantona kököttävältä Mäkelältä. Nainen nosti mekon helmat ja kyykisty. Iloinen lirinä kiihdytti lapsia. Toinen pellavapäistä selitti kimakasti sisarukselleen:

”Etkö sinä ymmärrä, mamma pissii!”

Helpottuneena rouva nousi seisomaan ja pöksyjä nostaessaan kääntyi meihin päin. Hetkeksi hän jäi seisomaan suu auki ja helmat vyötäisillään. Lapset huomasivat tilanteen ja purskahtivat kikattamaan iloisesti. Saima-kin kuuli kimakan hekotuksen, kääntyi meihin päin valkoinen hellehattu liikuttavasti silmillään ja yhtyi lasten nauruun, vaikkei ollut nähnytkaan välikohtausta. Nainen valahti tomaatin punaiseksi, kääntyi tielle päin ja käveli kiireisesti pois jakaen raivokkaan vaiteliaana korvapuusteja säädyt-tömille jälkeläisilleen. Kosketin Tyynen olkapäätä ja nyökkäsin maalauk-sellisen ryhmän perään. Tunsin outoa liikutusta, kuin olisin ollut oikean elämän ulkopuolella. Tyne kääntyi katsomaan ja seurasi vimmatusti hui-tovan rouvan ja kiihkeästi kikattavien tenavien loittonemista.

”Well, näytitkö sinä sille sitä?” hän kysyi.

”Äiti, mitä hän näytti, mitä?” Saima tiukkasi vieressä ja yritti karistaa märkää hiekkaa kukikkaista uimahousuistaan.

Viittasin kädellä ja käännysin selälleni.

”Kumma tyhjyyden tunne”, sanoin suojaten silmiä kämmenellä.

Tyine tuijotti hiekkiaan. Hänen profilinsa piirtyi upeasti kanervan tummaa taustaa vasten.

”Kaikki loppuu aikanaan. Let’s see.”

4.

Se oli oikeastaan minun ideani lähteä koko porukalla Peskin uimaran-nalle. Olin juuri palannut Koktebelista ja halusin jatkaa etelän kesää. Sitä paitsi yhteinen retki oli luonteva tapa tutustua uuden työpaikan poruk-kaan. Tunsin totta kai kaikki nämä ihmiset, mutta eri ominaisuuksissa. Kerroin suunnitelmastani uudelle työnantajalleni Kieleväiselle. Hän oli innostunut keksinnöstäni ja järjesti kaiken. Ruuat ja juomat tulivat herro-jen kaupasta, Mäkelän virka-auto vei meidät kahdessa erässä perille. Olin käynyt Peskissa ennenkin ja joutunut jopa patikoimaan toistakymmentä kilometriä edestakaisin, mutta nyt mentiin oikein herroina.

Olimme perillä hieman puolenpäivän jälkeen, sen verran meni aikaa odotellessa myöhästyneitä. Sirkka ja Tyne kattoivat kanervikon reunaan suurenmoisen piknikpöydän maahan levitetylle isolle ruudulliselle filtil-le. Tepon sekarotuinen Musti nuuski kasseja ja ryntäili sinne tänne kuin

pikku pentu. Sirkka leikki emäntää ja oli ylpeä siitä, että pystyi Kieleväisen vaimona kestittämään vieraitaan. Hänen kihara tukkansa ja ylähuulessaan tummaana erottuvat pikku viikset tekivät hänet kissan näköiseksi. Sirkkan silmän loistivat innosta.

”Saa kerrankin valmista ruokaa”, sorautteli hän pyöreästi ärrää nostellessaan koreja autosta. Hänen ruskettuneet käsivartensa olivat herkullisen pyöreät.

Sirkalla oli yllään valkoinen hihatton karttuunihaalari, jonka leveissä lahkeissa oli punaiset puntit. Hän matki Tyynen amerikkalaista stailia. Tyyne oli muotitietoinen, mutta aidosti tyylikäs. Hänen kevyt ruiskukan-sininen kesämekkinsa istui luontevasti ja huolettomasti, hän ei ollut edes huomaavinaan miltä näyttää. Hän oli jäljittelemätön. Katselin häntä ihail-len, mutta hänen solakka vartalonsa ei enää aiheuttanut minussa tuttua värinää.

Mäkelä ja Kieleväinen istuivat vierekkäin auton takapenkin tyynyllä ja juttelivat arvokkaasti.

”Taideteoksen on aina oltava puoluekantainen”, Mäkelä selitti vakaval-la äänellä.

Hän oli ripustanut luonnonvalkoisen pikkutakkinsa männynoksaan ja avannut paitansa ylimmäisen napin. Kävelykeppiään hän ei päästänyt kä-sistään. Piippu savusi oikean käden nyrkissä. Kieleväisen sotilasmallinen takki oli auki, ja harmahtavat rintakarvat pursusivat hänen verkkopaitan-sa kaula-aukosta. Rintataskun yläreunassa välkähtelivät urheiluseurojen rintamerkit. Kieleväisen naama oli punainen ja värittömän siilitukkansa vuoksi hän näytti vauvalta, joka oli itkenyt itsensä tainnoksiin. Olematto-mien kulmakarvojen kohdalla iho oli vieläkin punaisempi.

Teppo meni Saiman kanssa rantaan ja kyykistyi tytön viereen. Lening-radista palattuaan hän oli pysytellyt vähän syrjässä kaikista. Toisten mie-lestä se oli ylimielisyyttä, toiset pitivät häntä sairaana. Kyykkysillään hän oli yhtä pitkä kuin Saima. Teppo otti lippalakin päästään, se oli painanut kiiltävän ympyrän hänen mustaan ja paksuun tukkaansa. Musti juoksi hullaantuneena vapaudesta eikä välittänyt Saiman kehittelemän leikin säännöistä.

”Hei, näkyykö siellä jotain pölkkyjä?”, huusin Tepolle.

Hän nousi seisomaan ja alkoi tähyillä rantaviivaa käsi lippana.

Auttelimme Kallion kanssa naisia, leikkasimme leipää, palvattua rinta-lihaa ja rullasyltityä, availimme säilyketölkkejä ja asettelimme Tepon raa-hamia ajopuita istuimiksi pitopöydän ympärille. Kallion silmälasit välk-kyivät auringossa ja vaaleansinisen tennispaidan peittämä kumara selkä oli tummana hiestä. Pömppömaha ja kapeitten hartioitten väliin vedetty iso harmaahapsinen pää tekivät Kallion pöllön näköiseksi.

Kevyen lounaan jälkeen menimme kaikki uimaan, paitsi Mäkelä. Hä-nellä oli polvillaan paksu punakantinen kirja. Mäkelä ei suostunut riisuu-

tumaan ja vastaili kaikkiin kehotuksiin epäluuloisesti hymyillen jotakin aivan käsittämätöntä:

”Joo, kyllä on hauskaa, mikä päivä!”

En ollut tavannut Mäkelää aikaisemmin kuin kokouksissa ja tiesin hänestä vain sen, mikä liittyi hänen julkiseen kuvaansa. Hän oli aatteen mies, luokkasodan veteraani ja suuri proletaarinen runoilija. Kun rupesin ihmettelemään ääneen hänen omituista huumoriaan, Tyyne tyrkkäsi minua kylkeen ja sopersi korvaani:

”Hän kuulee huonosti.”

Kieleväisellä oli uimahousuissakin nahkavyö. Hän käveli urheilijan askelein vedenrajaan, kahlasi syvemmälle ja roiskutti vettä rintakarvoilleen ja kainaloihin. Lyhyet viikset nousivat terhakkaasti pystyyn Kieleväisen irvistäessä. Kieleväinen röyhisti tanakkaa rintaansa, hihkaisi ja hyppäsi veteen kätet edessä suorana.

Sirkan kihara tukka kellui jo kaukana lahdella. Hän oli mennyt veteen hyvin varovasti, niin ettei kampaus kastuisi.

”Varo siellä uppotukkeja”, Kieleväinen huusi.

Saima juoksi vinkuen matalassa vedessä Musti kintereillään. Tyyne ei uskaltanut jättää Saimaa yksin ja kävi vain nopeasti pulahtamassa laiturilta. Saima ei osannut vielä uida.

Kallio käveli vedenreunaan selkä kumarassa, katsoi ulapalle ja kääntyi takaisin. Hänen pujopartansa oli huomattavasti harmaantunut siitä lähtien kun hän joutui jättämään instituutin. En ollut tavannut häntä sen jälkeen, mutta huhuttiin, että hän oli tehtaalla viilarina. Kallio palasi kanervikon laidalle huolellisesti pinottujen vaatteidensa viereen, tuijotti niitä hetken, otti silmälasit päästään, siristeli likinäköisesti silmiään, laittoi lasit takaisin ja kääntyi taas järvelle päin. Teppo jätti Saiman ja Mustin mekastamaan matalikolle ja suuntasi järvelle rivakkain vedoin.

Kallio käveli pitkälle matalikossa ja laskeutui veteen leuka pystyssä aivan kuin varoen partansa kastumista. Hän ui hidasta rintauintia suoraan ulapalle päin. Teppo kroolasi Sirkkan kanssa kilpaa. Sirkka ei enää välittänyt kampauksestaan. Kieleväinen oli huomannut, ettei pärjäisi heille ja meni harjoittelemaan hyppyjä viereiselle laiturille. Minä en osannut kunnolla uida ja jäin matalikolle Tyynen ja Saiman seuraksi. Kaivoin vedenrajaan suurta kuoppaa, joka täyttyi vedellä, mutta Musti sotki rakennelmani joka kerta. Kyllästyn ja jäin istumaan märälle hiekalle. Varpaisiin oli tarttunut roskia, kaarnan palasia, oljenkorsia. Mustallamerellä uimarannat olivat olleet puhtaita.

Saimalla oli mukana pallo ja hän maanitteli meidät Tyynen kanssa pelaamaan vedessä eräänlaista lentopallon ja vesipallon sekamuotoa. Musti vingahтели ja ryntäili pallon perässä.

”Pelataan lentopalloa”, huusi Sirkka kaukaa järveltä ja kääntyi rantaan päin.

Hän nousi seisomaan vähän matkan päässä ja juoksi meitä kohti roiskut-

taen vettä vahvoilla päivettyneillä sääriillään. En voinut käsittää, mitä hän oli löytänyt pitkälle toistakymmentä vuotta itseään vanhemmassa Kieleväisestä. Kyllähän Mikko oli miehekäs, mutta kohteliaasti sanoen aika epämiellyttävä tyyppi.

Sirkka tempaisi pallomme lennosta ja nauraa kikattaen lähti viemään sitä rannalle. Saima oli innoissaan. Alkuun heittelimme vain palloa toisillemme, mutta pian kuului Kieleväisen ääni:

”Kelpaisiko nuorisolle verkko?”

Muutaman kymmenen metrin päässä oli mäntyjen väliin vedetty lentopalloverkko, ja sen molemmiin puolin oli kovaksi tallattua kenttää. Jakaan-
nuimme joukkueiksi. Toiseen tuli Sirkka ja Kieleväinen, toiseen minä ja Tytyne. Mäkelä torkkui männyn varjossa valkoinen lippalakki silmillä ja sormi suljetun kirjan sivujen välissä. Kallion pää näkyi kaukana järvellä. Kun Teppo ennätti paikalle, syntyi pieni sekaannus. Sitten Sirkka teki päätöksen:

”Naimattomat vastaan naineet, me otetaan Saima.”

Hän oli oikeassa, meillä ei ollut mitään toivoa heitä vastaan ilman Teppo-
poa. Tämä oli ainakin pitkä. Sirkka ja Kieleväinen pelasivat mainiosti. Saima oli ylpeä ja onnellinen päästyään pelaamaan aikuisten kanssa. Pallo oli maassa meidän puolellemme tuon tuostakin. Vain muutaman kerran Teppo ehti lyömään sen aivan verkon tuntumasta toiselle puolelle jyrkästi kenttään. Pian hän yski raskaasti. Tepon silmäanaluset olivat mustat, mutta hän jatkoi uhmakkaasti.

Tytyne luovutti ensimmäisenä:

”Ei minusta ole pelaajaksi.”

Kieleväinen halusi jatkaa, mutta Sirkka vierähti Tytynen viereen huovalle.

”Muistaako Jaakko, kun ryömittiin täällä sateessa pitkin ojia ja ammuttiin tauluihin?” Sirkka kikatti.

Hän loikoili Tytynen vierellä mahallaan. En voinut olla katsomatta hänen uimapuvusta pullistuneita rintojaan. Sirkka huomasi katseeni ja heristi sormea:

”Vai oliko pojilla muuta tähtäimessä?”

Muistinhan minä. Vettä satoi koko leirin ajan. Keskellä yötä tuli hälytys, ja ei kun vihollisia jahtaamaan. Toiset vetivät narusta liikkuvia maaleja pitkin tietä, ja toiset tähtäsivät niitä pienoiskivääreillä ojasta. Sirkka oli sen sotaleirin sankari, hän ampui 98 pistettä ja sai 2. luokan Vorošilovilaisen ampujan merkin. Se oli ykkösluokkaa korkeampi. Kukaan pojista ei siihen saavutukseen yltänyt. Minä olin sentään kurssin paras jalkaväen kiväärin purkamisessa. Sain sen hajalle kahdessakymmenessä sekunnissa ja takaisin kokoon kolmessakymmenessäviidessä. En vain jaksanut ymmärtää, mitä varten harjoittelimme «kolmen linjan» kiväärillä vuosimallia 1894. Silläkö aiottiin voittaa tuleva sota.

Siitä että sota oli tulossa, oltiin varmoja, sen ääriviivat hahmoutuivat jo

muutama vuosi sitten. Se roihusi nyt Espanjassa, ja oli vain ajan kysymys, milloin se hulmahtaisi maailmanlaajuisesti taistoksi porvarien ja työväenluokan kesken. Sen voittajasta ei ollut epäilystäkään. Sota tuli lähelle vähitellen, juurtui tajuntaan ja lopulta tuntui väistämättömältä. Porvarillinen Suomi oli julistettu vihollisvaltioksi, Karjalan suomalainen johto sai lähteä, rajaseudulta siirrettiin pois suomea puhuvaa väestöä. Naapurille ilmoitettiin, että kriisitilanteessa Puna-armeija voi ryhtyä tositoimiin. Se olisi salamasota, koska kansa olisi tietenkin vapauttajien puolella.

Sotaoppi Pedagogisessa instituutissa oli järjestetty tytöille ja pojille erikseen, mutta täällä Peskissa pidettiin yhteisiä sotaleirejä. Kaupungista marssittiin perunapelloiksi ja kasvismaiksi ojitetun entisen suon reunaan. Kaupunki loppui Neglinkan takana Katariinan kirkon kalmistoon. Asuimme teltoissa pari viikkoa, tytöt hieman syrjässä. Olin teltassamme ainoa aikuinen, muut parikymppisiä pojankloppeja. Leirillä oli hauskaa, iltaisin keksittiin kaikenlaista, enimmäkseen kuitenkin joukkuepelejä poijat vastaan tytöt. Vietin aikaa nuoren historianopettajan Jooseppi Ihalaisen seurassa, joka oli ikätoverini. Sillä oli koko ajan tytöt mielessä. Hän oli inkeriläinen, ja hauskan puhutavan sekä ylipursuavan puheliaisuuden vuoksi häntä sanottiin Jorina-Joosepiksi.

”Hauskinta oli olla haavoittunut”, muistelin.

”Voi, mää jännitin ihan kauheesti, kun piti sitoa olkapää taikka rinta, ihan kädet vapisi. Jalka ja käsivarsi olivat helpompia”, Sirkka kikatti.

”Niin joo. Ihalainenkin oli niin huonovointinen paareilla kantaessa, että piti oikein Sirkkan vyötäröstä ottaa tukea.”

Kieleväinen tuijotti Sirkkaa myrkyllisesti ja sanoi:

”Jooseppi se pitelee kaikesta, mitä vastaan sattuu.”

Sirkka vain viittasi kädellään ja jatkoi:

”Entä kaasukammio. Mikä inhottava lemu. Sieltä en tullut kertaakaan elävänä.”

Hän tarkoitti pientä hirsimökkiä, jonne piti mennä kaasunaamari laukussa ja vetää se päähän alle minuutissa. Se joka ei siinä ajassa ehtinyt, laskettiin kuolleeksi.

”Hyvä on lapsen lapsesta, Kieleväinen sanoi. – Tulevassa sodassa kaasuja käytetään ihan varmasti, ja jokaisen pitäisi osata suojautua.”

”Meinaat sie suomalaisia?” Teppo kysyi.

”Lahtareillako kaasuseita, Kieleväinen huitaisi halveksivasti. – Mutta Saksasta ei oikein tiiä, mitä se meinaa. Johan ne tuolla Espanjassakin hu-seeraa.”

”Eiks Saksa ole meidän liittolainen? Kansallissosialisteja ja lippukin on punanen”, Teppo ihmetteli.

Vilkaisin nopeasti Tepon virnuilevaa naamaa ja tunsin kylmän aallon vatsassani. Kyllä hän ymmärsi, mistä puhui.

”Pie varasi toveri Huovinen, Kieleväinen sanoi uhkaavasti. – Poliitikaalla ei jenkkuailla.”

Jaakko (Jack) Petterson on muuttanut Amerikkaan vanhempiensa mukana vuosisadan alussa; 30-luvulla hän tulee pestautuneeksi Neuvosto-Karjalan rakennustyöhön. Hän aloittaa ”lumperina” mutta päätyy kirjailijaliiton *Lipunkantaja*-lehden toimitussihteeriksi. Naiivisti kunnianhimoisen, pelkurimaisen, seksuaalisesti turhautuneen Jaakon kautta Arvi Perttu avaa yhtä aikaa tuoreen ja hyytävän näkyvän Karjalan Tasavallan arkeen stalinistisen terrorin huippuvuosina 1936–37. Samalla Papaninin retkikunta on hallittu tutkielma totaalisen vallan mekanismeista, taitava jännitysromaanipastissi ja yhtä aikaa postmodernin ironian sovellus ja läpivalaisu: totalitaarisessa yhteiskunnassa sanat ovat ainakin yhtä vaarallisia kuin teot, ja lopulta vain kuvitelmat ja valhe ovat veristä totta – niin kuin myös musta Buick, sala-peräinen *femme fatale* Ellen ja älykөрävintolan jazz Petroskoin yössä.

”Kirjakaupan alehyllystä löytämäni teos oli aikamoinen yllätys.”
– Hannu Marttila,
HS-blogi

”Upea romaani, joka ansaitsee tulla huomioituksi laajemminkin tässä liian itsetyytyväisessä ja sisäsiittoisessa kirjallisuuselämässä.”
– Hannu Waarala, Demari

Papaninin retkikunta ilmestyi Minervan kustantamana 2006. Vuonna 2012 julkaistu venäjännös myytiin nopeasti loppuun. Ntamo on ylpeä saadessaan tuoda tärkeän teoksen uudelleen suomenkielisten lukijoiden ulottuville.

